

Сьогодні Ігор Петрович Шпара сповнений творчої енергії, самовіддано працює, реалізуючи новітні проєктні ідеї, проводячи величезну громадську роботу, виховуючи нові покоління майбутніх здодчих.

У день Вашого ювілею, шановний Ігоре Петровичу, колектив НАМ України бажає Вам міцного здоров'я, творчого натхнення і довголіття, талановитих і вдячних учнів.

Микола ЯКОВЛЄВ

головний вчений секретар НАМ України, академік

РОМАН БАЛАЯН

До 70-річчя від дня народження

Вже у 16 років Роман Балаян надумав, що він стане артистом, хоча для юнака з села Неркін-Оратаг Нагорно-Карабахської автономної області така життєва програма виглядала утопічною мрією або ж справжнісінькою авантюрою. Втім, за півстоліття Роману Балаянову вдалося не тільки сповна реалізувати свій дитячий задум, а й перевершити найсмівливіші сподівання. Тепер він не просто артист, а народний артист України, академік Національної академії мистецтв України, кінорежисер зі світовим ім'ям.

А розпочинався непростий шлях до поставленої мети з роботи в театрі, де юнак прослужив півтора роки, після чого вступив до Єреванського театрального інституту, де провчився два роки. Як любити згадувати у своїх інтерв'ю Роман Гургенович, уже працюючи театральним актором, він збагнув, що єдина роль, яка йому подобається, це — роль режисера, який ніби нічого не робить, а його всі слухають. Саме режисер є повноправним розпорядником створеного ним світу. Переконавшись у перевагах режисерської професії, Роман Балаян вніс відповідні корективи у свої життєві плани, щоправда, згодом і з цієї омріяної стежини він зверне — у бік продюсерства.

Як відомо, мрії збуваються, якщо докласти зусиль. 1964 року молодий актор почав зніматися у масовках, де й познайомився з Тимофієм Левчуком, перевівся до його майстерні у Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І.К. Карпенка-Карого одразу на III курс, а 1969 року закінчив цей навчальний заклад за спеціальністю «Кінорежисура». У 1970 почав працювати на кіностудії імені О.Довженка. Тут ним було зафільмовано перші стрічки. Та й донині знаменитий уже режисер завдячує студії за отриману можливість духовного спілкування з такими визначними майстрами кінематографа, як С.Параджанов, І.Миколайчук, К.Єршов, зв'язок з якими відчуває й досі.

Кажуть, талановита людина — обдарована в усьому. Дійсно, Роман Балаян наділений багатьма цінними для режисера якостями — має гарний смак і почуття міри, вміє знаходити близьких по духу людей і робити їх своїми одностудійцями. А ще він — неперевершений оповідач, дотепний та іронічний. Навіть прості історії у його авторському виконанні набувають вишуканості та драматургічної довершеності.

Роман Балаян дозволяє собі розкіш завжди залишатися собою. На питання про хобі незмінно називає «нічого неробство», хоча явно кокетує, адже у творчому доробку має переконливий список фільмів, встигає викладати на заснованих ним Вищих режисерських курсах в Єревані, давати численні інтерв'ю, вести майстер-класи, за визначенням самого майстра, ставлячи голови слухачів «набекрень». Хоча і стверджує, що стежа викладача йому нецікава, два роки викладав на Вищих курсах режисерів і сценаристів у Москві, мріє створити аналогічний навчальний заклад в Україні. Мріє, бо цінує талановиті сценарії. Цілком можливо, що саме внаслідок дефіциту цікавого драматургічного матеріалу часто надавав перевагу екранізаціям. Чехов, Тургенев, Лесков... Хоча у цих екранізаціях герої були насамперед балаянівські.

На початку 1980-х фільм Романа Балаяна «Польоти уві сні та наяву» спричинив справжній бум, насамперед в середовищі інтелігенції, що видається доволі симптоматичним. Адже в картині начебто нічого особливого й не відбувається: фільм про три дні з життя людини, яка відзначає своє 40-річчя. Ось він: «пік життя» — шлях, «пройдений до половини», а ландшафт навколо скидається на той самий «темний ліс», що згадує славетний Данте. Символічно втілюючи поширений буттєвий конфлікт під назвою «криза середнього віку», герой стрічки Сергій Макаров став узагальненим образом «зайвої людини свого часу». Картину звично визначають як «портрет цілого покоління», колективною сповіддю заручників стагнації. Вона свого часу перетворилась на культовий твір, а Роман Балаян одним з перших в кінематографі України здобув статус екзистенційально налаштованого режисера, який замість виробничих конфліктів цікавиться глибинними, внутрішніми конфліктами сучасника.

Проте за офіційними таблоїдами, так би мовити, «за ранжиром» режисер вважався насамперед успішним інтерпретатором літературної класики на екрані: «Каштанка», «Відлюдько», «Леді Макбет Мценського по-

віту». Більшість картин режисера — екранізації. Сказати б, класика не старіє, а за часів «застою» часом саме «канонізовані» класичні твори давали можливість висловитися про наболілі та цілком актуальні проблеми поточного моменту. Можливо з цієї причини персонажі екранних версій виглядають героями цілком сучасними, як за типологією характерів, так і за світорозумінням. Зрештою, режисер створював свої фільми «за мотивами», використовуючи думку письменника лише як поштовх для втілення власних міркувань.

Для творчої лабораторії Романа Балаяна характерно досліджувати людський характер в стані екзистенційної кризи. Режисера понад усе цікавить психологія героя, кожен, навіть незначний порух його душі, рефлексії та реакції на феномени навколишнього світу. Внутрішні «розбірки» персонажу митцеві завжди видавалися цікавішими за виробничі або політичні конфлікти. Тому навіть за радянських часів Балаян не знімав відверто «радянських» фільмів.

Апологет свободи, Роман Балаян визнає за своїми героями право на будь-який спосіб вирватися з лещат життєвих обставин. Його приваблює пасіонарність, внутрішня свобода, яка у фільмах режисера часто передається через метафору польоту. Чи не тому прагнення до польотів проявлено у тій чи іншій формі у більшості балаянівських фільмів.

«Проблема свободи є наріжним каменем усіх моїх фільмів», — говорить режисер. При цьому застерезливо зауважує: «Тільки не слід плутати свободу з волею! Свобода — це коли не утискуєш свободу іншого».

Виглядає парадоксом, що саме у перебудовчі роки, коли зняття цензурних обмежень п'янило міражем повної свободи, Роман Балаян знімав мало. Ось як сам режисер інтерпретує ситуацію малої кількості кінострічок, знятих ним у період зміни соціально-політичних координат: «Я всім кажу, що після 1985-го року, після «перебудови», коли ми нарешті припинили шукатися на кухні, могли робити що хотіли — реалізувати задуми: знімай, чого душа бажає, а виїшов пшик. Все тому, що ми не мали досвіду свободи. На усьому радянському просторі панувала ментальність невільника, котрий прагне скинути рабовласника, аби зайняти його місце, помститися. На тому культурному просторі ми були цікаві як носії свободи. Тому що її не вистачало — дефіцит. Після звільнення можна було б очікувати, що митці почнуть знімати прості історії — фільми про кохання (щось на кшталт «Мужчина і Жінка»), проте подібну історію могла вигадати лише вільна людина, а ми звикли створювати щось таке викривальне».

Видається, режисерові вдалося доволі точно окреслити параметри внутрішньої несвободи, що виявилась визначальним фактором кінопроцесу кінця 1980-х — початку 1990-х. Сам він все життя намагався бути вільним і був таким, по мірі можливості у рамках обставин, що склалися. Парадоксально, проте у постперебудовчі часи санкціонованого звільнення поступово зникають приховані смисли з фільмів режисера, а разом з ними щезає й інтимна нота сповідальності. Натомість проявляються інтонації болю і співчуття у картинах на сучасному матеріалі — «Два місяці, три сонця» і «Ніч світла». Балаянівські герої шукають себе, продовжуючи свій пошук разом з автором, у картині «Райські птахи». Персонажі цієї стрічки, успадкувавши від своїх попередників — похресників «шістдесятних» — нестримний потяг до свободи, трансформуючи його у метафору польоту і відриву.

Висока культура режисури, глибоке проникнення у внутрішній світ героїв, уміння відчувати живий нерв часу принесли Р. Балаяну та його стрічкам заслужене визнання й популярність як в Україні, так і далеко за її межами. Він — неодноразовий володар престижних премій «Ніка», Державної премії СРСР, призів «Золотий тюльпан», «Золоте плато», інших відзнак кінематографічної добрести.

Нагороджений також орденом «За заслуги» III ступеня (2001) і орденом «За заслуги» II ступеня (2008). Став першим володарем відзнаки «За розвиток національного кіномистецтва» (2003), що була започаткована Фондом «Україна 3000».

Так і хочеться перефразувати відомий афоризм Станіслава Єжи Леца: «Не бійтесь власних мрій — вони мають тенденцію втілюватись».

Ірина ЗУБАВІНА

вчений секретар відділення кіномистецтва НАМ України

ЛЮБОМИР МЕДВІДЬ

До 70-річчя від дня народження

Любомир Мирославович Медвідь — відомий митець, культуролог і педагог, один з провідних фахівців теорії і практики синтезу мистецтв. Його живописна творчість, науково-дослідницька, педагогічна та письменницька діяльність здобули визнання в Україні та за її межами.

Народився ювіляр 10 липня у містечку Варяж Грубешівського повіту (нині Сокальський район Львівської області). 1965 року закінчив Львівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. Працював як художник-декоратор салону моделей одягу при проектно-конструкторському інституті легкої промис-